

NOTĂ LEXICO-SINTACTICĂ: EXPRIMAREA VÂRSTEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHĂ

1. Preliminarii

Această scurtă notă pornește de la observația că, în limba română veche, vârsta se exprimă exclusiv prin structuri cu verbul *a fi* (1a) – păstrate în limba populară –, și nu cu *a avea*, așa cum se preferă în limba actuală standard (1b).

- (1) a. *Copilul este de doi ani.*
b. *Copilul are doi ani.*

În cele ce urmează – încercând să pătrund într-unul dintre domeniile preferate de cercetare (verbele copulative) ale lui G. G. Neamțu, omagiat prin prezentul volum –, voi aduce în discuție un subiect mărunț: alternanța dintre *a fi* și *a avea* în construcții care exprimă vârsta. Voi începe prin a trece în revistă prezența acestei probleme în bibliografie și relevanța ei în contextul balcanic, după care voi prezenta datele extrase din limba română veche, iar în final voi extrage câteva concluzii care privesc statutul celor două construcții în română.

2. Stadiul cercetării

Din informațiile pe care le am, problema variației dintre *a fi* și *a avea* în exprimarea vârstei nu a fost abordată până acum din punct de vedere diacronic. În schimb, construcția cu *a fi* este menționată ca o trăsătură specifică românei la Kr. Sandfeld și H. Olsen (1962, p. 147), iar variația *a fi/a avea* este considerată o trăsătură comună mai multor limbi balcanice de către Kr. Sandfeld (1930, p. 204), preluată și de A. Dragomirescu (2013, p. 163).

Kr. Sandfeld și H. Olsen (1962, p. 147) au în vedere, în principal, folosirea prepoziției *de*, precedată de verbul *a fi* și urmată de un substantiv, pentru a indica măsura sau vârsta, în construcții cum sunt cele de la (2). Observația cea mai interesantă, formulată într-o notă, privește faptul că, în limba literară, „se folosește și **galicismul** „*a avea ... ani*”, în structuri de tipul celor de la (3). Așadar, structura cu *a avea* este considerată a fi târzie, creată după model francez.

- (2) *Un lac, unde era apa d-un lat de mână; Adâncimea apei era pe alocuri de un stat de om; Coaja de sânge era de un deget; Era numai de-o șchioapă, când plecase la Paris Cocea; Depărtarea între Bucșin și Alvalu era de vreo 20 de kilometri; Copilul Matei era de un an și jumătate acum; Era însă de 19 ani și inima lui avea tresăriri ciudate; Când ai să fii de anii mei, ai să judeci ca mine.*

- (3) *când aveam 20 de ani; avea pe atunci 80 de ani.*

La Kr. Sandfeld (1930, p. 204) se subliniază existența, în paralel, a construcțiilor cu *a fi* și cu *a avea* pentru exprimarea vârstei nu numai în română (4), ci și în

aromână (5), bulgară (6) și greacă. Kr. Sandfeld precizează că, în greacă și în bulgară, construcția cu verbele corespondente lui *a avea* este veche și are răspândire dialectală. Pentru albaneză, singurul exemplu oferit este cu verbul care corespunde lui *a fi* (7).

- (4) a. Copilul *e* de zece ani; **Eram** atunci de zece ani.
b. Copilul **are** zece ani; **Aveam** atunci zece ani.
- (5) a. arom. *di kãts an ești tine?*
b. arom. *cãts an ai?*
- (6) a. bg. – *Ot kolko godini si?* ‘de câți ani ești?’
– *Ot tri’set godini* = sunt de 30 de ani.
b. bg. *As sâm na petnadeset godini* ‘am 15 ani’.
bg. dial. *Deteto stanalo na osãm godini* ‘băiatul avu 8 ani’.
- (7) alb. – *Sa vjeç jeni?* ‘de câți ani ești?’

3. Datele din limba română veche

Spre deosebire de limba actuală, în corpusul de limbă română veche pe care l-am parcurs (pentru lucrarea colectivă *The Syntax of Old Romanian*, coordonată de Gabriela Pană Dindelegan, în curs de apariție), în perioada dinainte de 1780, nu am identificat niciun exemplu în care, pentru exprimarea vârstei, să se folosească verbul *a avea*. Toate exemplele extrase din corpus, dintre care am selectat câteva sub (8), conțin verbul *a fi*.

- (8) a. *Și când fu el de doisprăzece ani, duseră-se ei în Ierusalim* (CC¹.1567–1568, f. 215^r);
b. *Bărbatul să fie de 15 ai* (Prav. 1581, f. 217^r); *Deaci o nuntă ca aceasta se aduce, de e nuntă, și muiarea cându va fi de doispredzece ai* (Prav. 1581, f. 217^r); *Și așea de va fi bărbat de 15 ani, e muiarea de 12, cu vrearea părinților-le să se ia* (Prav. 1581, f. 241^v);
c. *De 100 de ani era Avraam când au născut feciorul lui, Isac* (PO 1582, p. 67); *Sara era de 127 de ani* (PO 1582, p. 72); *Isac era de 40 ani când luo pre Răveca muiare, care era fată lui Sirius Betuel den Mesopotania, sor(ă) lui Sirius Laban* (PO 1582, p. 83); *De 60 de ani era Isac când născură lui aceștiia* (PO 1582, p. 85); *Dzise iară Faraon lu Iacov: de câți ani ești?* (PO 1582 p. 166); *Caat fu de 100 și 33 de ani* (PO 1582, p. 196);
d. *Și, când era de cinci ani, gândi-să întru sine și dzise* (CS 1583–1619, f. 90^v);
e. *Noe, când fu de 160 de ai, născu pre Sima și Hama și Afeta* (MC 1620, f. 10^v); *Solomon era de 12 ai, când stătu împărat* (MC 1620, f. 16^r);
f. *și să să ispoveduiască când va fi de 14 ai, iară fata să aibă duhovnic când va fi de 12 ai* (ȘT 1644, p. 175); *câți vor fi de 40 de ai aceia să facă a treia nuntă* (ȘT 1644, p. 249); *Iară de va fi neștine de 30 de ai veri aibă feciori, veri nu aibă, să nu să cuminece 4 ai. Și iarăși dzic: acesta ce va fi de 30 de ai și va lua a treia fămeaie și daca nu vor avea feciori să să cumenece în trei ai* (ȘT 1644, p. 249);
g. *Darie de la Medii cuprinsă împărăție împărățiască cându era de 62 de ani* (DVT 1679–1699, f. 297^v);

- h. *Noe era de cinci sute de ai* (DPar. 1683, II, f. 21^v);
 i. *Și era Noe de 500 de ani* (BB 1688, p. 4); *Iară Noe era de ani 6 sute* (BB 1688, p. 5); *și era Sim de ani 100 când au născut pre Arfaxad* (BB 1688, p. 7); *și era Avram de ani 75 când au ieșit de la Haran* (BB 1688, p. 8); *Și Avram era de 86 de ani când născu Agar pre Ismail lui Avram* (BB 1688, p. 10); *Și Isaac era de 40 de ani când au luat pre Reveca* (BB 1688, p. 17).

Este interesant de remarcat faptul că, pentru exprimarea vârstei, apar, în limba veche, și alte verbe copulative, cum este *a ajunge*:

- (9) *Ajungând apoi acest Scanderbeg în vârstă de ani 19, sultanul l-au făcut sangeac* (BVS 1763, f. 6^r); *Scanderbeg ajungând în vârstă de doazeci și cinci de ani* (BVS 1763, f. 6^v).

Verbul *a avea* apare, încă din primele texte, în structuri similare, însă nu pentru exprimarea vârstei, ci a duratei:

- (10) *Era un om acolo, treizeci și opt de ani avea întru boala sa* (CC¹ 1567–1568, f. 17^v).

Totuși, structura tipică prin care se exprimă durata, măsura etc. (în construcții de tipul celor de la (2)) este, în limba veche, tot cu *a fi*:

- (11) a. *de lung să fie trei sute de coți, de lat 50 de coți* (PO 1582, p. 28);
 b. *Și era lungă de [400 de coți și] I groasă – 300 de co[ți]* (A 1620, f. 9^v); *Și era cetate lu Por de lungă și largă de 4 ori cât trage voinicul cu săgeata* (A 1620, f. 39^f);
 c. *Navahoodonosor împărat făcu un chip mare de aur și de înalt era de 60 de coți, iară latu era de 6 coți* (DVT 1679–1699, f. 289^v).

În fine, merită menționat faptul că, în DA, s.v. *avea*, structura *a avea X ani = a fi de X ani* este ilustrată printr-un sigur exemplu (12), care este din secolul al XIX-lea, adică din perioada în care influența franceză asupra limbii române s-a manifestat cel mai puternic.

- (12) *Dinainte, era un om balan, ce putea să aibă 35 ani* (C. Negruzzi, I, 37, apud DA, s.v. *avea*).

4. Concluzii

În limba română veche, vârsta se exprima aproape exclusiv prin construcții cu verbul *a fi*, spre deosebire de limba actuală, care preferă structurile cu *a avea*; structurile cu *a fi* sunt astăzi limitate la registrul popular.

Dacă se consideră că variația *a fi/a avea* în construcții care exprimă vârsta (eventual, și măsura) este o trăsătură balcanică, așa cum sugerează Kr. Sandfeld (1930), atunci româna veche se diferențiază prin folosirea exclusivă a structurilor cu *a fi*.

Studiul de corpus și prima atestare din DA confirmă sugestia lui Kr. Sandfeld și Hedvig Olsen (1962), conform căroră structura cu *a avea* imită un model francez.

Evoluția celor două construcții dovedește că o structură puternic împământenită în limbă într-un anumit stadiu poate fi marginalizată și chiar eliminată de o structură nouă, eventual calchiată după un model străin.

SURSE. ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

SURSE

- A 1620 = *Alexandria*. Studiu introductiv, ediție și glosar de F. Zgraon, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2006 (Cele mai vechi cărți populare în literatura română, 11).
- BB 1688 = *Biblia adevă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnul Țării Românești, Editura Institutului Biblic, București, 1988.
- BVS 1763 = Vlad Boțulescu de Mălăiești, *Scrieri*, I. *Viața lui Scanderbeg*. Ediție de E. Timotin, O. Olar, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2013, p. 97–250.
- CC¹ 1567–1568 = Coresi, *Tâlcul Evangheliilor*, în Coresi, *Tâlcul evangheliilor și Molitvenic românesc*. Ediție critică de V. Drimba. Cu un studiu introductiv de Ion Gheție, Editura Academiei Române, București, 1998, p. 31–187.
- CS 1580–1619 = *Codex Sturdzanus*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 237–300.
- DA = *Dicționarul limbii române*. Tomul 1. Partea I, A–B, Librăriile Socec & Comp și C. Sfetea, București, 1913.
- DPar. 1683 = Dosoftei, *Parimiile preste an Iași, 1683*. Ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, note și glosar de Mădălina Ungureanu, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2012, p. 95–356.
- DVT 1679–1699 = C.-I. Dima, *O traducere inedită a Vechiului Testament din secolul al XVI-lea*, Editura Universității din București, București, 2009, p. 110–217.
- MC 1620 = Mihail Moxa, *Cronica universală*. Ediție critică însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indici de G. Mihăilă, Editura Minerva, București, 1989, p. 95–223.
- PO 1582 = *Palia de la Orăștie 1581-1582. Text – Facsimile – Indice*. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, Editura Academiei RSR, București, 1968.
- Prav. 1581 = *Pravila ritorului Lucaci*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, Editura Academiei R.S.R., București, 1971.
- ȘT 1644 = *Șapte taine a besearecii, Iași, 1644*. Ediție critică, notă asupra ediției și studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu. Cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2012.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Dragomirescu 2013 = Adina Dragomirescu, *The subjective predicative complement*, în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Grammar of Romanian*, Oxford University Press, Oxford, p. 160–166.
- Sandfeld 1930 = Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Édouard Champion, Paris, 1930.
- Sandfeld–Olsen 1962 = Kr. Sandfeld, Hedvig Olsen, *Syntaxe roumaine*, vol. III. *Structure de la proposition*, Librairie Munksgaard, Copenhagen, 1962.

LEXICO-SYNTACTIC NOTES: EXPRESSING AGE IN OLD ROMANIAN (Abstract)

This paper discusses the means of expressing age in old Romanian, in comparison to modern Romanian. While in old Romanian only the *be*-structure was possible, modern Romanian has

preserved the *be*-structure in the spoken language, but largely prefers the *have*-structure, most probably a French imitation.

Cuvinte-cheie: *exprimarea vârstei, româna veche, structuri cu a fi, structuri cu a avea.*

Keywords: *expressing age, old romanian, be-structure, have-structure.*

*Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, 13
adina-drag@yahoo.com*